

MOŽNÝ ODRAZ ARCHITEKTONICKÉHO ŘEŠENÍ NOVOMĚSTSKÉ KAPLE BOŽÍHO TĚLA A KRVE NA PICÍM ROHU VÁCLAVA IV.

PETR STANČÍK

Mezi největší záhady historie české sakrální architektury patří podoba pozdně gotické kaple „přesvatého Těla a Krve Pána Ježíše Krista, našeho Spasitele a Vykupitele a neposkvrněné Panny Marie a vzpomenuť svatých Felixe a Adauktu, mučedníků“.¹ Její patrocinium není zcela výjimečné (HRDINA 2013, 21–26), snad jen poněkud „opulentní“, proto se v dalším textu spokojíme se zkrácenou podobou „kaple Božího Těla a Krve“ nebo jen „kaple“. Kapli uprostřed dnešního Karlova náměstí na Novém Městě pražském s podporou římského a českého krále Václava IV. mezi lety 1382–1392 vystavělo enigmatické „bratrstvo či společenství se znamením kruhu s kladivem ve středu zavěšeným“² uprostřed dnešního Karlova náměstí na Novém Městě pražském.

Místo nebylo vybráno náhodou. Karel IV. právě v centru hlavního novoměstského trhu nechal na ochozu dřevěné věže vystavovat korunovační klenoty a ostatky svatých z pokladu Svaté říše římské, který se mu podařilo od Ludvíka Bavora získat v březnu 1350. O čtyři roky později papež Inocenc VI. v Avignonu bulou *Redemptor noster* na Karlova žádost pro toto vystavování ostatků (*ostensio reliquiarum*) ustanovil zvláštní svátek ke cti Kopí a Hřebů Kristových (*festum lancee et clavium*), který se od 7. května 1356 až do kališnických bouří slavil na Dobyčím trhu každý rok v pátek po oktávě Vzkříšení Páně (tedy po týdnu od neděle Zmrtvýchvstání Páně do Bílé neděle) za účasti tisíců poutníků z celé Evropy (HRDINA 2013, 27).

Teprve po Karlově smrti se na „místě Chrámu“ začalo stavět z kamene. Vedle výše uvedené kaple Božího Těla a Krve z let 1382–1393 tu na místě původní dřevěné věže bratrstvo Obruče s kladivem někdy okolo roku 1397 vystavělo věž kamennou (která však nedlouho poté podlehlá zkáze, snad již 6. května 1434, kdy Nové Město dobyli a vyplenili Staroměstští, HRDINA 2013, 31). Dne 28. června 1403 bratrstvo kapli darovalo českému univerzitnímu národu zastoupenému Mistrem Janem Husem (PODLISKA 2013, 4). Od té doby se kaple v souladu se svým eucharistickým zasvěcením – a snad i s původním záměrem Karla IV. odstranit papežské schizma – stala významným centrem kališnického hnutí. Poté, co arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka nesplnil panovníkův příkaz nahradit spálené Viklefovy knihy, dal Václav IV. právě zde na svátek Ke cti Kopí a Hřebů Kristových dne 24. dubna 1411 vyhlásit zabavení důchodů pražskému duchovenstvu (HRDINA 2013, 29). Snad právě sem vedl 24. května 1412 Jeroným Pražský studentský průvod zesměšňující prodej papežských odpustků v čele s alegorickým vozem, na němž trůnil student převlečený za nevěstku babylonskou. Právě před kaplí Božího Těla a Krve demonstrace vyvrcholila, když velitel hradní stráže Voksa z Valdštejna spálil papežskou bulu proti Janu Husovi (PEKAŘ 1930, 6). Listinou z roku 1416 král Václav IV. povolil v kapli Božího Těla a Krve i několika dalších pražských chrámech podávat svátost oltářní laikům pod obojí způsobou (*sub utraque species*), přestože to již předchozího roku zakázal kostnický koncil. Prostor mezi kaplí a Novoměstskou radnicí byl jevištěm první pražské defenestrace 30. července 1419, která se stala počátkem husitské revoluce, i její úspěšné reprízy o 64 roky později 24. září 1483 při utrkvistickém převratu v pražských městech. O svátku ke cti Kopí a Hřebů Kristových v pátek 19. dubna 1420 pražská města v kapli Božího Těla a Krve vyhlásila Zikmundu Lucemburskému poté, co svolal křížovou výpravu proti husitům, jako zemskému škůdci nepřátelství, přičemž se připojila k programu, jehož konkrétním vyjádřením se staly čtyři artikuly pražské. A na stejný svátek 12. dubna 1437 na stejném místě též římský císař a český král Zikmund vyhlásil Basilejská kompaktáta. Poté, než bylo kdy přesně, byla do stěn kaple zazděna měděná deska v latině a češtině deklarující první artikl pražský o přijímání z kalicha, později nahrazena dvěma pískovcovými deskami s pozlaceným nápisem (HALAMA 2013, 42).

1 Podle zakládací listiny kaple: „... sanctissimi corporis et sanguinis Domini Jesu Christi, Redemptoris et Salvatoris nostri, ac intemeratae virginis Mariae, et memoratorum sanctorum, Felicis et Adaucti, martyrum...“ (Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Listiny I (1358–1990), sign. I/16, Zakládací listina kaple Těla a Krve Páně, P. Marie a sv. Felixe a Adauktu na Novém Městě pražském, 1. 4. 1382, Praha. Dostupné na <http://monasterium.net/mom/CZ-UKP/AUKP/sign_I%7C16/charter> [vid. 2017-09-21]. Viz též MUCP 1834, 263–264, č. XIV.)

2 „Nos ... principales capitanei, fratrem seu Societatem gerentes seu facientes, cum signo circuli et malleo in medio pendente, quod vulgariter Obrucis dicitur...“ (AUKP L-I; MUCP 1834, 263, č. XIV.)

Od 15. do 17. století pražská univerzita užívala kapli Božího Těla a Krve jako funerální chrám pro své profesory a rektory. Jako poslední zde byl v prosinci 1622 pohřben básník Jan Campanus Vodňanský (HALAMA 2013, 44).

Po bitvě na Bílé hoře vítězný císař Ferdinand II. pražskou utrakvistickou univerzitu předal Tovaryšstvu Ježíšovu včetně (tehdy již značně zanedbané) kaple Božího Těla a Krve. Jezuité si z chrámu úhlavních nepřátel vytvořili svůj hlavní pražský kostel a dobře se o něj starali. Alespoň do té doby, než v jeho těsné blízkosti postavili v letech 1665–1687 konkurenční kostel svatého Ignáce z Loyoly. Když však bylo Tovaryšstvo roku 1773 zrušeno a Marie Terezie zabavila veškerý jeho majetek, kaple Božího Těla a Krve byla předána farářům u svatého Vojtěcha v Jirchářích, a tak se poprvé od svého založení stala farním kostelem. V roce 1784 však církev chátrající kapli Božího Těla a Krve opustila a pražský magistrát ji určil k demolici. Překážela totiž v cestě, vedoucí z Ječné ulice přes Karlovo náměstí směrem do Podskalí. Již o sedm let později byla kaple vyvrácena do základů, kameny odvezeny na stavbu továrny za Vyšehradskou bránou, náhrobky rektorů nápisy dolů byl vydlážděn chodník na Karlově mostě a opraven vltavský jez pod Letnou (PODLISKA 2013, 4; HALAMA 2013, 46–47; STANČÍK 2016, 212–220).

Přestože kaple Božího Těla a Krve patřila architektonicky i svou duchovní podstatou mezi nejpozoruhodnější stavby nejen v rámci země Koruny české, ale i celé střední Evropy, její podobu bylo dosud možno jen nejistě odvozovat z oněch nemnoha ikonografických pramenů, jež se do dnešních dnů dochovaly, nadto většinou až z pozdější doby. Stavební návrhy i jakékoli psané instrukce k provedení stavby jsou ztraceny. Různá vyobrazení kaple na dobových kresbách a grafikách se od sebe až nepochopitelně liší (MENCL 1948, 126; BACHMANN 1953, 156–158; LORENC 1973, 144–145; STANČÍK 2016, 165–195). A přestože díky archeologickému průzkumu (PODLISKA 2013) víme, že negativní otisky jejích základů zůstaly zachovány několik metrů pod zemí, jsou prakticky nedostupné, neboť přímo nad nimi každý den křížují desetitisíce aut i tramvají jednu z nejrušnějších pražských komunikací, spojnice ulic Ječné a Resslovy.

Obr. 1. Neznámý autor české provenience: Picí roh Václava IV., kolem roku 1400. **A** – celek zprava; **B** – celek zezadu (Rezidenční zámek v Drážďanech, Grünes Gewölbe; foto autor, 2017).

Až donedávna byl za nejstarší známé vyobrazení kaple považován nepatrný detail na kolorované kresbě pohledu na Prahu vytvořené v roce 1536 pro rýnského falckraběte Ottheinricha (1502–1559).³ Existuje však zpodobnění kaple pocházející z doby bezprostředně následující po jejím vzniku, navíc trojrozměrné a mimořádně podrobné. Je to architektonická miniatura (mikroarchitektura) vytvořená z pozlaceného stříbra metodou kovotepané montáže s rytinami v kombinaci s litymi detaily, umístěná na špičce ceremoniálního picího rohu (obr. 1). Zmíněný roh byl

3 Veduta se dnes nachází ve sbírkách Universitätsbibliothek Würzburg, Delin VI, n. 41 (viz PEŠEK 2004).

zhotoven patrně pro krále Václava IV. v Praze a nejpozději od roku 1640 je uložen v klenotnici saských kurfiřtů a králů Rezidenčního zámku v Drážďanech, zvané Grünes Gewölbe⁴ (SYNDRAM/KAPPEL/WEINHOLD 2016, 29). Ač jsou drážďanské sbírky již od počátku 18. století přístupné veřejnosti, o souvislosti této miniaturní s novoměstskou kaplí Božího Těla a Krve nalezneme v literatuře pouze jedinou stručnou zmínku (BENEŠOVSKÁ/OPAČÍČ 2011, 167–168). V září 2013 také o miniatuře kaple informoval Jan Hrdina v rámci 1. pragensiálního setkání v pražském Centru medievistických studií. Picí roh měl být rovněž představen na výstavě *Praha Husova a husitská 1415–1420*, k čemuž ovšem po slibných jednáních z finančních důvodů nedošlo.

Popis předmětu

Honosný ceremoniální picí roh, v drážďanských sbírkách označený popiskou *Trinkhorn auf hochendem Mann mit Burg* (Inv. Nr. IV 333), je zhotoven z dutého rohu buvola, zdobeného pozlaceným stříbrem a příhrádkovým smaltem. Měří 34,2 cm na výšku a 48,5 cm na délku (SYNDRAM/KAPPEL/WEINHOLD 2016, 29).⁵

Datace

Picí roh se svým stylem a suverénním provedením řadí k vrcholně gotickému tzv. krásnému slohu a byl vytvořen patrně v pražské dvorní dílně krále Václava IV. kolem roku 1400 (WETTER 2006, 371; SYNDRAM/KAPPEL/WEINHOLD 2016, 29). *Terminus post quem* jeho vzniku je rok dokončení kaple 1392, *ante quem* rok Václavovy smrti 1419.

Kdy a jak přesně se Picí roh Václava IV. ocitl v kunstkomoře saských kurfiřtů, není známo. Do zdejšího inventáře byl zapsán poprvé v roce 1640,⁶ podruhé roku 1714.⁷ Můžeme se jen domnívat, zda se sem dostal z rozprodeje sbírek Rudolfa II. nebo jej z Prahy vyvezl Bedřich Falcký, prchající po prohrané bitvě na Bílé hoře, či úplně jiným způsobem.

Figurky

Jako podstavec rohu ve střední části slouží dvě figurky lvů a v přední části masivní odlitek figurky klečícího vousatého muže, který na zádech nese prstenec tepaný ze stříbrného plechu, na jehož plášti je rytý rostlinný dekor (obr. 2). Muž je oblečený v módním dvorském oděvu, obvyklém na středoevropských panovnických dvorech – má na sobě kabátec s našasenými rukávy, stažený v pasu a se dvěma rozparky na bocích, dále přiléhavé nohavice a špičaté střevíce. Hlavu má krytou kulatým kloboukem s lemem a špičkou, podobným zploštělému žaludu. Z rozparku na pravém boku mu vystupuje oko, na němž byla snad původně zavěšena poboční zbraň, později ztracená. Meče praváci kvůli snadnému tasení nosili na opačné straně, takže se zde patrně jednalo o dýku (obr. 3). Muž má na tváři zvláštní, bolestně extatický výraz. Klečí na kolenou, chodidla má překřížená a dlaněmi se opírá o ostřev – kmen stromu s pahýly po osekáných větvích. Na kmeni (obr. 4) se vinou dvě stuhly s vyrytými nápisy gotickou minuskulou: · halt · veſte · uns · / · komen · gefte · V překladu z Frühneuhochdeutsch do dnešní němčiny „halt fest, zu uns kommen Gäste“, česky „drž pevně, přijdou k nám hosté“.⁸

Figurka klečícího muže svým oblečením, kadeřavými vousy i bizarní pozicí připomíná alegorická zpodobnění panovníka propleteného gotickým písmenem „W“ či „E“, opakující se na bordurách

4 Kunstkammer Dresden, Inventar 1640, Dritt zimmer II, fol. 117r; Inventar 1714, Cap VII. Trinck-geschirr von büffels-hörnern und dergleichen, [fol. 55v]/pag. 96.

5 Autor tohoto článku rozměry uvedené v katalogu ověřil vlastním měřením picího rohu v Drážďanech.

6 „Groß biffelshorn, in silber gantz verguldet gefaßt, von getriebener arbeit, welches ein alter mann tregt. Ruhet auf einem ast, darauf die schrift: Halt feste, vns kommen gäste. Am mundstück mit 6 rundungen, welche geschmelzt, ufn deckel ein granat apfel, vorn an der spitzen eine kirche. Wigt 8 mark, 15 loth, 2 quent.“ V překladu: „Velký buvolí roh, celý zasazený do pozlaceného stříbra, cizelérské práce, který nese starý muž. Odpočívá na větvi, na které je nápis: Drž pevně, přijdou k nám hosté. Na náustku se 6 kotoučky, které jsou smaltované, na víčku granátové jablko, vpředu na špičce kostel. Váží 8 hřiven, 15 lotů, 2 kvintilky.“ (KK Inventar 1640, Dritt zimmer II, fol. 117r)

7 „Ein dergleichen horn, ganz in verguldt silber gefaßt, von getriebener arbeit. Ein alter mann trägt solches und ruhet auf einem baum aste mit der schrift: Halt veste, uns kommen Gäste. Am mund stücke mit 6 geschmelzten rundungen, auf dem deckel ein granat apfel, vorne an der spitze eine kirche. Wiegt 8 mark, 15 lot, 2 quent.“ V překladu: „Podobný roh, celý zasazený do pozlaceného stříbra, cizelérské práce. Nese ho starý muž a odpočívá na větvi stromu s nápisem: Drž pevně, přijdou k nám hosté. Na náustku se 6 smaltovanými kotoučky, na víčku granátové jablko, vpředu na špičce kostel. Váží 8 hřiven, 15 lotů, 2 kvintilky.“ (KK Inventar 1714, Cap VII. Trinck-geschirr von büffels-hörnern und dergleichen, [fol. 55v]/pag. 96). Za laskavou pomoc s překladem děkuji Jaroslavu Kuťákovu.

8 Nápis do současné němčiny přeložily Dr. Christine Wulf a Dr. Katharina Kagerer (Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Die Deutschen Inschriften des Mittelalters und der Frühen Neuzeit); z němčiny do češtiny přeložila Maria Sileny. Všem třem dámám tímto děkuji.

Obr. 2. Figurka vousatého muže z pravé strany rohu Václava IV. (foto autor, 2017).

Obr. 3. Figurka vousatého muže z levé strany rohu Václava IV., z níž je viditelná špička klobouku i očko, snad pro dýku (foto autor, 2017).

Obr. 4. Detail kmene stromu s vyrytým nápisem na rohu (foto autor, 2017).

Obr. 5. Král Václav propletený do písmene „W“ v knize *Leviticus* v borduře Bible Václava IV., Praha, konec 14. století, malba na pergamentu (Österreichische Nationalbibliothek Wien, cod. 2759, fol. 128r; převzato z WENZELSBIBEL 1982).

rukopisu tzv. Václavovy bible (obr. 5; WENZELSBIBEL 1982, cod. 2759, fol. 128r). Rysy obličeje, dlouhým rovným nosem, pootvřenými ústy i vousy nakadeřenými do charakteristické vidlice na bradě se jí podobá rovněž busta na konzoli sedile v severní chórové kapli staroměstského kostela Matky Boží před Týnem, zhotovená po roce 1390 a podle tradice zobrazující právě Václava IV. (obr. 6).

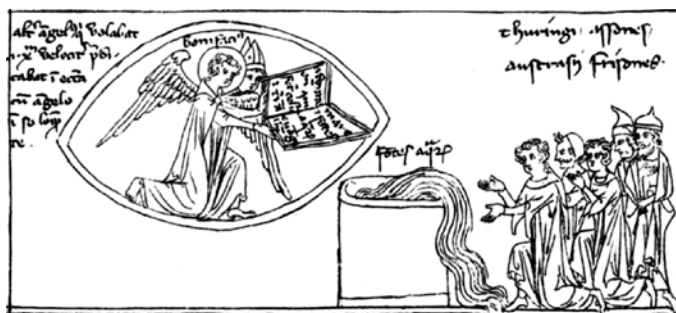
Pozoruhodná je na mužské figurce picího rohu pokrývka hlavy. Připomíná totiž tzv. špičatý klobouk (latinsky *pilleus cornutus*), který se ve středověkém výtvarném umění prokazatelně již od 11. století používal jako univerzální a významově neutrální znak pro identifikaci židovských osob současných i biblických, a to na křesťanských i judaistických artefaktech. Špičatý klobouk měl řadu tvarových variant, od rotačního paraboloidu vyběhajícího do hrotu až po převrácený talíř, z něhož trčí tyčka, často s kuličkou na konci (ZÍBRT 1892, 252; HIRSCH/NOWACK 1904, 292–294; SEDLÁČEK 2001, 144).

Obr. 6. Srovnání hlavy figurky z Picího rohu Václava IV. z Drážďan a busty na konzoli sedle v severní chórové kapli staroměstského kostela Matky Boží před Týnem (foto autor, 2017).

Velmi podobný klobouk najdeme např. na kresbě v rukopisu *Scriptum super Apocalypsim cum imaginibus* z Knihovny pražské metropolitní kapituly,⁹ vytvořeném pravděpodobně v polovině 14. století v Avignonu. Ve skupině klečících postav označené nápisem „*thuringi, assones, austrasii, frisonnes*“

Obr. 7. Muž se špičatým kloboukem. Kresba z rukopisu *Scriptum super Apocalypsim cum imaginibus* (převzato z FRIND 1873, 162).

jej má na hlavě muž zcela vpravo (obr. 7; FRIND 1873, 162). Svým tvarem je pokrývka hlavy z picího rohu také blízká klobouku ležícímu uprostřed Davidova štítu na praporci ze Staronové synagogy, který pražské židovské obci podle kroniky Václava Hájka z Libočan¹⁰ v létě 1357 udělil český král a římský císař Karel IV.¹¹

Medailony

Pod okrajem otvoru, který se přikládal k ústům, roh obtáčí dekorativní pás, posázený šestici kruhových medailonů, obroubených zkrouteným stříbrným drátem. Medailony byly původně zdobeny příhrádkovým smaltem, z něhož se dodnes dochovaly jen nepatrné zbytky. Medailony čísují po směru hodinových ručiček z pohledu člověka, pijícího z rohu (obr. 8).

Na medailonu číslo 1 (obr. 9A) je zobrazen Ježíš Kristus jako ikonografický typ Pantokrator, Všemládce, chybí mu však obvyklá kniha v levé ruce. Tu naopak drží žena s hlavou zahalenou v roušce na protilehlém medailonu číslo 4 (obr. 9D). Protějškem Krista by logicky měla být Panna Maria, k čemuž se přiklání například Evelin WETTER (2006, 373). Ženě však chybí svatozář i jakékoliv církevní odznaky, takže mohla představovat i světskou osobu.¹²

Medailony číslo 3 (obr. 9C) a číslo 5 (obr. 9E) obsahují stylizované rostlinné motivy, podobné těm, které jsou vyryty na stříbrných prstencích u figurky klečícího muže a dvojice lvů. Medailon číslo 6 (obr. 9F) obsahuje gotický štít se znakem Českého království. Pozoruhodné ovšem je, že lev na něm postrádá královskou korunu¹³ a vlastně nemá ani hřívu – podobá se

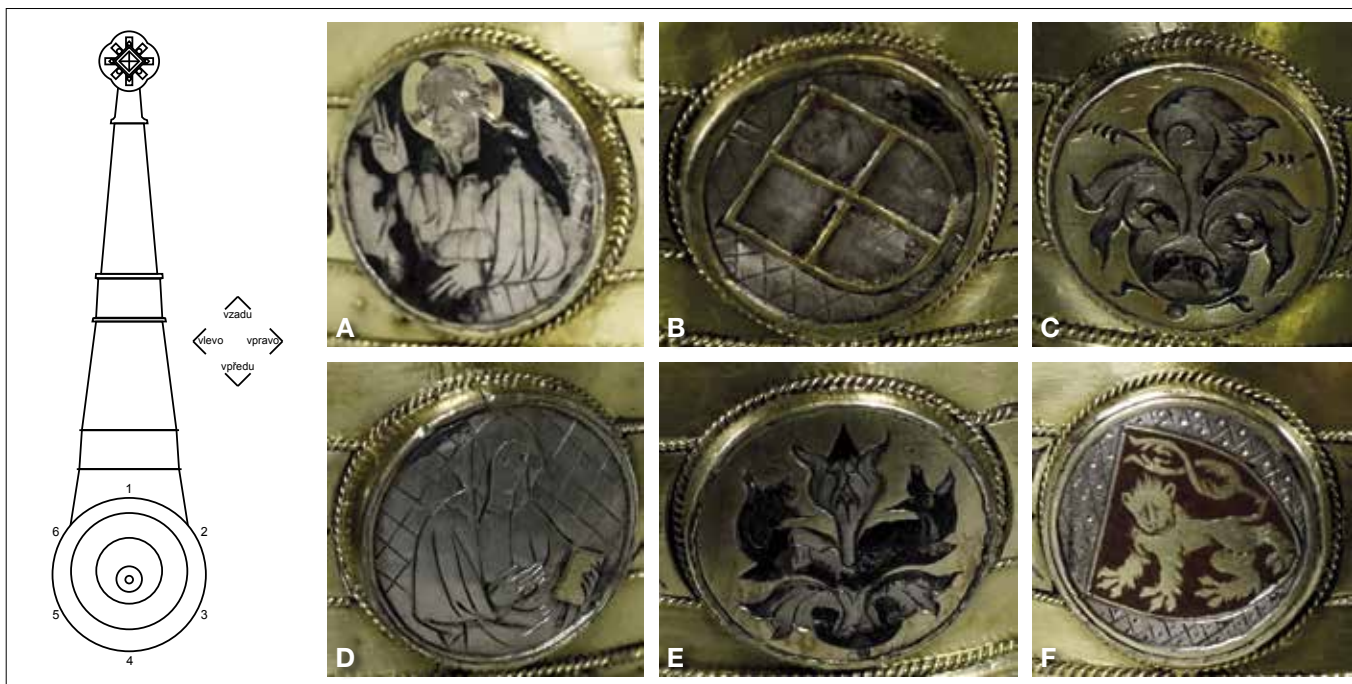
⁹ Knihovna pražské Metropolitní kapituly. *Scriptum super Apocalypsim cum imaginibus*, rukopis, sign. Cim 5. pap.

¹⁰ „Zide mají míti Červenu Koruhev a na ní Štít Davidův a Pečet Šalomunovu“ (HÁJEK Z LIBOČAN 1541, fol. CCCXXV).

¹¹ Současní historikové většinou Hájka nepovažují za hodnověrný zdroj, nicméně údaje z jeho současnosti i dob, o nichž mohl čerpat informace z kronik, bývají přesné. Zájemce o hlubší pochopení židovské symboliky odkazují na obsáhlou studii Alexandra PUTIKY (1993).

¹² Na základě konzultace autora s prof. PhDr. Ing. Janem Roytem, Ph.D., DSc..

¹³ Na chybějící korunu poprvé upozornil Milan Augustin Jareš.

Obr. 8. Schematický pohled na Picí roh Václava IV. shora. Jsou tu vyznačené směry užívané při popisu a číslování medailonů (kresba autor, 2017).

Obr. 9. Picí roh Václava IV., medailony. **A** – číslo 1; **B** – číslo 2; **C** – číslo 3; **D** – číslo 4; **E** – číslo 5; **F** – číslo 6 (foto autor, 2017).

Obr. 10. Pražský hrad, katedrála sv. Víta. Čtvrcený štít se znakem rodu Wittelsbachů vedle busty Anny Falcké z vnitřního triforia (foto P. Chotěbor, 2017).

spíše Ivici. Heraldické vyobrazení českého dvouocasého lva bez koruny ve stejném čase i prostředí však není ojedinělé.¹⁴

Jeho antipodem na medailonu číslo 2 (obr. **9B**) je neznámý čtvrcený štít španělského tvaru, snad znak majitele či donátora rohu. Na okrajích prvního a čtvrtého pole se zachovaly nepatrné zbytky černého (?) smaltu, ve druhém a třetím poli pak smaltu červeného. Čtvrcené štíty v české heraldice na konci 14. století nebyly příliš obvyklé. Používali je téměř výhradně příslušníci panovnického rodu a panského stavu, z duchovenstva pouze biskupové a arcibiskupové, kteří svůj rodový znak kombinovali se znakem diecéze, případně arcidiecéze. Čtvrcený štít spojující říšské orlice s českými lvy se nachází například v Gelnhausenově kodexu.¹⁵ Z rodu Lucemburků užívali čtvrcený štít rovněž markrabě moravský a braniborský Jošt¹⁶ i markrabě braniborský a lužický a vévoda zhořelecký Jan.¹⁷ V galerii zemských, rodových i městských erbů zemí Koruny české, kterou dal Karel IV. vytesat a vymalovat na stěnách sálů hradu Wenzelschloss v městečku Lauf, najdeme čtvrcený štít jen jeden – ve znaku slezského města Vratislavi. Také v galerii portrétních bust na vnitřním triforiu pražské katedrály sv. Víta je čtvrcený jen jediný štít, a to označující druhou manželku Karla IV. Annu Falckou (obr. **10**). Václavova první manželka Johana Bavorská má na triforiu nečtvrcený erb rodu Wittelsbachů. Jeho druhá manželka Žofie Bavorská snad mohla užívat čtvrcený štít po svém otci Janu II. Bavorském: na prvním a čtvrtém poli zlatý lev na černém pozadí, druhé a třetí pole modře a stříbrně pokosem routované (obr. **11**).¹⁸ Není to však jednoznačně doloženo.

Mezi padesáti známými členy bratrstva Obruče s kladivem najdeme jen tři, kteří prokazatelně užívali čtvrcený štít. Prvním byl Konrád z Rausendorfu – jeho je pečeť číslo 11 na plíse zakládací listiny kaple Božího Těla a Krve ze dne 1. dubna 1382 (obr. **12**). O něm však téměř nic nevíme. Druhý kandidát je již nadějnější: Ctibor Tlam z Drastu, disponující pečeti číslo 37 tamtéž (obr. **13**), patřil k nejvlivnějším Václavovým milcům a od roku 1385 byl také nejvyšším královským lovcím. Lovecká výzdoba rohu by mu jako donátorovi rohu odpovídala, Ctibor Tlam však

¹⁴ Například se s ním setkáváme na malbě z bordury Bible Václava IV. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, cod. 2760, fol. 181r).

¹⁵ Gelnhausenův kodex (kodex A) – právní kniha, poslední třetina 14. – první třetina 15. století (Státní okresní archiv v Jihlavě, fond Městská správa Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 17). Čtvrcený štít s říšskými orlicemi a českými lvy je tu dvakrát: na foliu 54v (Karel IV. jako římský a český král) a 56r (týž jako římský císař a český král).

¹⁶ Známé tři varianty: 1. třikrát polcené pole střídající se s orlicemi na aversu dukátu, raženého po roce 1391 (ŠMAHEL/BOBKOVÁ 2012, 804), 2. přílby se složeným křídlem a korunované moravské orlice (pečeť přivěšená k listině z 6. září 1373, Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Cizí statky Třeboň I, listina datovaná 6. září 1373, sign. II 163 1, inv. č. 297), 3. lucemburští lvi a braniborské orlice (SOkA Jihlava, Gelnhausenův kodex, fol. 63r).

¹⁷ Čeští lvi a braniborské orlice (pečeť na listině datované 6. prosince 1394, Moravský zemský archiv v Brně, fond A1 Stavovské listiny 1212–1847, inv. č. 244, sign. 13).

¹⁸ Jedná se tedy o zcela stejný erb, jaký je v triforiu u levého boku busty Anny Falcké.

zemřel nejpozději roku 1391. Čtvrcený štít snad užíval také Václav z Buřenic, zvaný Králík (asi 1345–1416), probošt vyšehradské kapituly, kancléř Českého království a patriarcha antiochijský. Ten měl jako mnohoobročník a jeden z nejbohatších českých prelátů své doby¹⁹ na tak velkorysý dar prostředky a jako králův diplomat a věrný spojenec i důvod. Doklady o jeho podílu na vzniku picího rohu však chybějí.

Obr. 11. Vévoda Jan II. Bavorský, otec Žofie Bavorské, a jeho erby (postava vlevo). Malba z rukopisu ze 16. století *Abbildungen bayrischer Regenten von Bavarus bis Sigmund* (Bavorská státní knihovna, sign. Cgm 2822, fol. 13r; dostupné na <<https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=b-sb00074190&pimage=00039&lv=1&v=100&l=en>> [vid. 2017-09-21]).

Obr. 12. Pečeť Konráda z Raasdorfu na zakládací listině kaple Božího Těla a Krve z 1. 4. 1382 (převzato z AUKP L-I, obrázek č. 25).

Obr. 13. Pečeť Ctibora Tlama z Draštu na zakládací listině kaple Božího Těla a Krve z 1. 4. 1382 (převzato z AUKP L-I, obrázek č. 77).

Emblém na víčku

Otvor picího rohu zakrývá stříbrné víčko o průměru 12,3 cm, na jehož vnitřní straně se nachází kruhový emblém zdobený rytinou a smaltem, provedený technikou *basse-taille*. Půvabný a překvapivě moderně působící výjev zobrazuje ležící laň²⁰ na pozadí lesa a další malé zvíře (veverka?) v koruně stromu. Na větvi stromu vlevo je zavěšen věnec (obr. 14).

Téma lesa může odkazovat na osobu Václava IV., jenž byl náruživým lovcem. Emblém však v sobě skrývá také symbolický obsah, jehož skutečný význam už možná nejsme schopni rozšifrovat. Slovo laň (*cerva*) se ve Vulgátě objevuje celkem třikrát: Přísloví 5,19, Jeremiáš 14,5 a Job 39,1. Žádná z těchto pasáží se však zřejmě k picímu rohu nevztahuje. Podstatný je 2. verš žalmu 41 (přip. 42) „Jako jelen touží po pramenech vod, tak touží duše má po tobě, Bože“,²¹ častokrát vykládaný církevními autoritami, který však jasně mluví o jelenu, nikoliv o lani. Jelen byl též symbolem Ježíše Krista (ROYT/ŠEDINOVÁ 1998, 142). Laně patřily k atributům starořecké bohyně lovu a Měsíce Artemis. Jeleni a laně byli od starověku zvířaty královskými a směli je lovit pouze panovníci.

Věnec (*corona*) v antice byl předobrazem středověkých královských korun. Je zavinutý sám do sebe, takže – podobně jako prsten – představuje nekonečnost. Věnec připomíná osobní symbol Václava IV. – točenici a také obruč ze znaku bratrstva Obruče s kladivem. Věnec je symbol ambivalentní – na jedné straně znamená slávu, vítězství, zasvěcení mystické i sexuální, na druhé smutek a smrt (COOPEROVÁ 1999, 207). Oba tyto antipody se spojují v trnové koruně na hlavě Ježíše Krista, jež je znakem utrpení i mučednické smrti stejně jako znovuzrození a věčného života.

Obr. 14. Picí roh Václava IV., lovecký motiv na vnitřní straně víčka rohu (foto R. Richter, 2017).

¹⁹ Roku 1399 zaplatil z vyšehradského probošství papežským desátek 20 kop pražských grošů (TOMEK 1873, 13), takže jeho roční příjmy jen z této prebendy činily odhadem 400 kop grošů ročně.

²⁰ Za odborné určení zvěře děkuji RNDr. Josefu Štychovi, prvnímu velmistru obnoveného Řádu svatého Huberta v Kuksu.

²¹ V hebrejštině je též ve 2. verši 41 (přip. 42 podle různých verzí) užito slovo *ayyal*, jelen. Viz <<http://biblehub.com/interlinear/psalms/42-1.htm>> [vid. 2017-11-09]. Vulgata překládá „*Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.*“ Viz <<http://www.drbo.org/lvb/chapter/21041.htm>> [vid. 2017-11-09].

Miniatura kaple

Konec rohu zdobí napevno připojená architektonická miniatura, skelet její členité stavby je spájený z destiček, prosekávaná okénka jsou cizelovaná²² (obr. 15B).

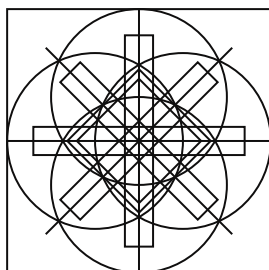
Stavbu lze s velkou mírou pravděpodobnosti identifikovat jako novoměstskou kapli Božího Těla a Krve, přestože víceméně stylizované formy mikroarchitektury v uměleckých památkách pozdního středověku obvykle zobrazovaly spíše než realitu symbolický význam a ideální tvar (TIMMER-MANN 2007, 362–373). Přesto lze pod povrchem stylizace vypožorovat určité rysy, které snad myšlenka umělce, někdy možná i nezáměrně, vtiskla jeho dílu. O ztotožnění miniatury s kaplí Božího Těla a Krve svědčí alegorický půdorys osmihroté hvězdy,²³ centrální hranolová věž a obvodová hradební zeď – všechny tyto znaky zároveň nenesla v té době žádná jiná sakrální či profánní stavba v pražských městech ani jinde v zemích Koruny české.

Kaple je obehnaná hradební zdí s cimbuřím na půdorysu čtyřlístu (obr. 15A), zkonstruovaného průnikem čtyř stejných kružnic, vzájemně posunutých o třetinu poloměru a otočených o 90° (obr. 16).

Obr. 15. Picí roh Václava IV.
A – pohled na kapli shora; **B** – pohled na model kaple z nahledu, zezadu (foto autor, 2017).

Obr. 16. Geometrická konstrukce půdorysu čtyřlístu, zaměření Picího rohu Václava IV. (kresba autor, 2017).

Jádrem vnitřní stavby je centrální věž ve tvaru hranolu na půdorysu čtverce. Prosvětluje ji osmice vysokých gotických oken, v každé stěně sdružených po dvou. Věž je zakončena římsou a ochozem s cimbuřím a čtyřmi vížkami v rozích. Střecha má tvar pravidelného čtyřbokého jehlanu, je pokrytá kosočtverečnými taškami a završuje ji gotická křížová kytka.

Z věže paprskovitě vychází osm bočních kaplí na půdorysu osmihroté hvězdy, vzniklé superpozicí dvou rovnostranných křížů, vzájemně pootočených o 45° kolem společné osy. Kaple tvořící první kříž jsou vyšší, každá je prolomená sedmi vysokými okny (dvěma trojicemi z boků a jedním v závěru). Mají sedlové střechy, na rozdíl od věže pokryté bobrovkami. Z nich se vypínají čtyřhranné věžičky, nejspíše sanktusníky. Nad oknem v závěru každé kaple ční výrazný vimperk (obr. 17A).

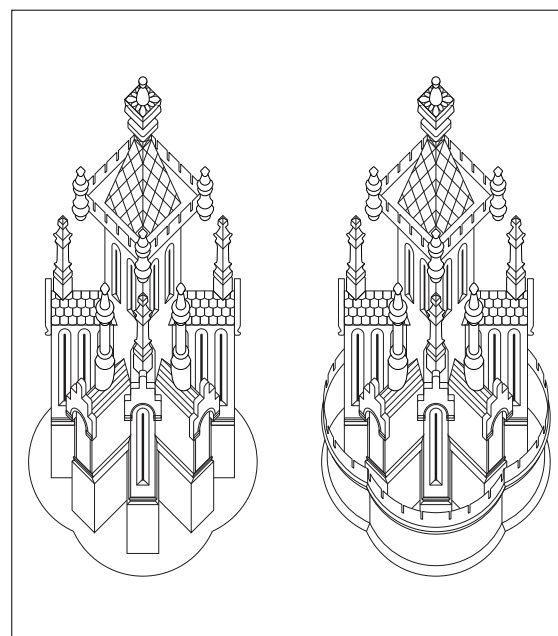
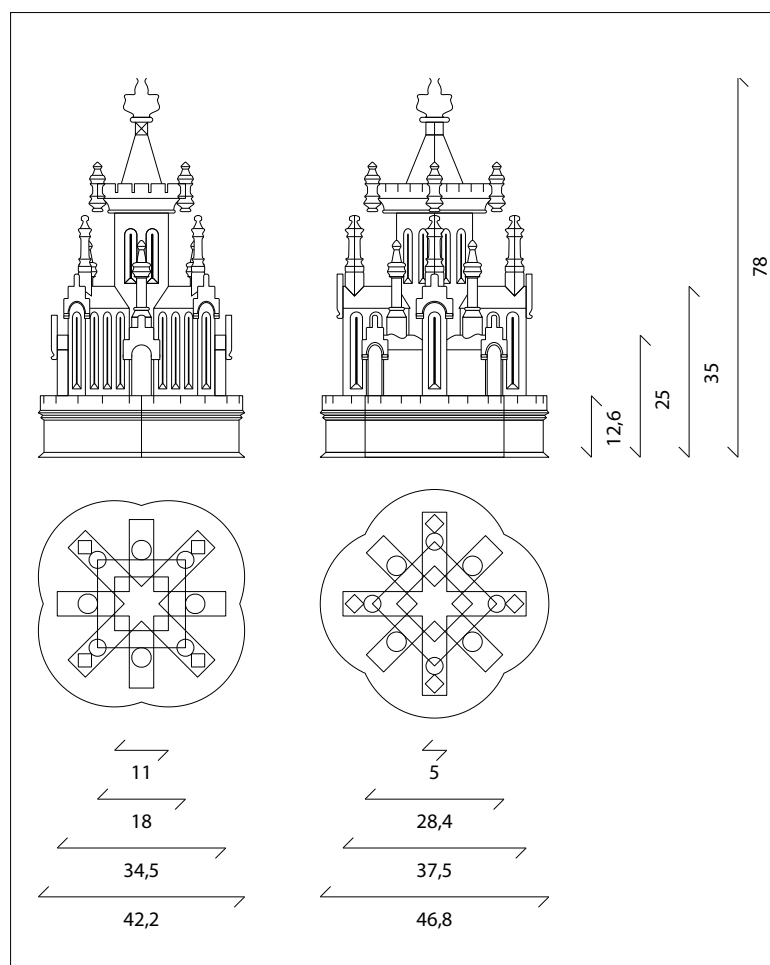
²² Za konzultaci ohledně architektonické miniatury děkuji PhDr. Daně Stehlíkové, CSc.

²³ První zpráva o tvaru kaple pochází až z konce 17. století a vykresluje kapli jako „kostel na způsob hvězdy“ (BECKOVSKÝ 1700, 591). Po něm již obsírněji píše Joannes Florianus HAMMERSCHMID (1723, 333): „Carolus IV. curavit in honorem Corporis Christi ibi abjecti, & inventi, Ecclesiam Corporis Christi in modum Stellae, propter signum Stellae supra locum illum apparentis, erigi, & aedificari. Quae structura hodie dum visitur.“ V překladu: „Karel IV. nechal založit a zbudovat na počest tam odvrženého a nalezeného Božího Těla chrám na způsob hvězdy, a to kvůli znamení hvězdy, které se nad oním místem objevilo. Tato forma stavby je patrná až dodnes.“

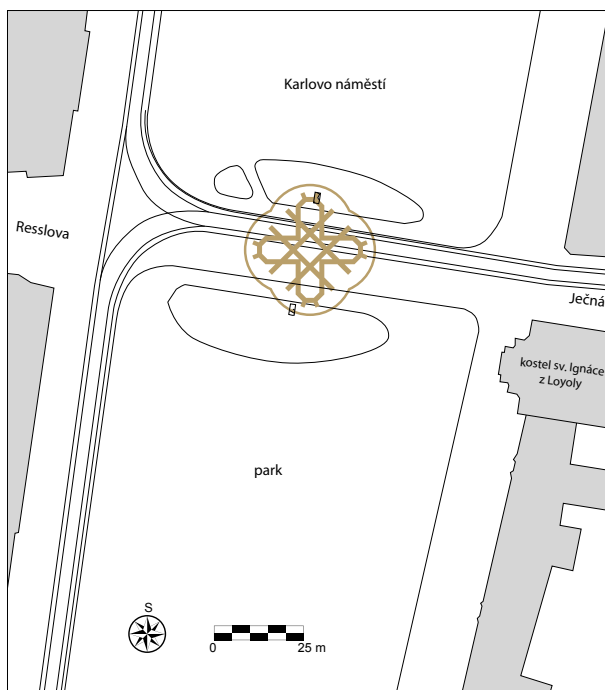
Obr. 17. Picí roh Václava IV. **A** – pohled na kapli v ose jedné z vyšších kaplí; **B** – pohled na kapli v ose jedné z nižších kaplí; **C** – pohled na kapli zezadu zdola; nasazení miniatury na špičce rohu (foto autor, 2017).

Obr. 18. Zaměření Picího rohu Václava IV. Bokorys a půdorys modelu kaple (rozměry jsou uvedeny v milimetrech; kresba autor, 2017).

Obr. 19. Zaměření Picího rohu Václava IV. Axonometrie modelu kaple bez hradby a s hradbou (kresba autor, 2017).

Obr. 19. Půdorysná rekonstrukce kaple dle miniatury na picím rohu, situovaná a korigovaná pozicí dvou fragmentů základů objevených při archeologickém průzkumu v roce 2011 (PODLISKA 2013), zakreslená do plánu dnešního Karlova náměstí (kresba autor, 2017).

Kaple – ramena druhého kříže jsou nižší a bez oken (obr. 17B). Na střeše mají věžičky kruhového průřezu. Každá má místo závěru otevřený portál završený vimperkem – snad se tedy nejedná o kaple, nýbrž o čtyřnásobný nartex či vstupní halu. Ty by logicky navazovaly na dvě až čtyři brány v osách sever-jih a východ–západ, které zřejmě umožňovaly průchod obvodovou hradbou kolem kaple. Náznaky nartexů lze vysledovat i na pozdějších vyobrazeních kaple (například na velkém Sadelerově prospektu z roku 1606), je však možné, že některé průchody byly druhotně zaslepeny.

Na miniatuře kaple je zřejmých několik rozporů se skutečností. Například v obvodové hradbě zcela chybějí brány. Dále postrádá

opěrné pilíře na vnější straně budovy. Opěrné pilíře či opěráky, pro gotické stavitelství typický konstrukční prvek pro vyrovnávání tlaků klenby, sice teoreticky mohly být vtaženy do zdí či do vnitřního prostoru kaplí, avšak archeologický průzkum v roce 2011 bez pochybností prokázal, že u kaple Božího Těla a Krve byly umístěny vně zdí (PODLISKA 2013, 13). Vnější opěráky kaple jsou také doloženy na leptu podle kresby J. A. Scottiho de Cassano, vydaného v letech 1781–1783 (STANČÍK 2016, 186 a 188), a zejména na plánu Prahy vytvořeném pomocí přesného trigonometrického měření asi v letech 1790–1791 F. A. L. Hergetem a jeho žáky na Stavovské inženýrské škole.²⁴ Dále podle archeologického průzkumu měla kaple alespoň jeden presbytář s polygonálním závěrem (PODLISKA 2013, 7), kdežto na miniatuře jsou všechny ukončeny rovně. Tyto nesrovnalosti lze přičíst na vrub nutnému zjednodušení vzhledem k nepatrným rozměrům modelu a nijak zásadně nesnižují jeho celkovou věrohodnost.

Kaple, ne kaplička

Ačkoliv výraz „kaple“ dnes evokuje spíše drobnou sakrální stavbu, kaple Božího Těla a Krve v době svého vzniku rozlehlostí a monumentalitou předčila většinu tehdejších pražských chrámů a měřit se s ní mohla jen rozestavěná katedrála sv. Víta či kostel Panny Marie Sněžné.

Jediný rozměr kaple, který známe přesně zásluhou archeologického průzkumu z roku 2011, je průměr obvodové hradební zdi – 36 metrů (PODLISKA 2013, 16). Vzhledem k tomu, že na miniatuře má tato zeď o půdorysu čtyřlístu průměr od 42,2 do 46,8 mm, vychází nám měřítko přibližně 1:800. Pokud je aplikujeme na celou budovu, odvodíme následující rozměry: výška nižších kaplí/nartexů od země ke hřebenu střechy činí 20 metrů, vyšších kaplí 28 metrů, celková výška ke špičce věže 62,4 metru (obr. 18, 19). Pro srovnání – Staroměstská mostecká věž od roviny Karlova mostu k ochozu měří 47 metrů, včetně ochozu 52 metry. Rozměry odvozené z miniatury je samozřejmě třeba brát s nadhledem, přesto svědčí o monumentálních rozměrech možného předobrazu.

Další směry zkoumání

Možný odraz architektonického řešení novoměstské kaple Božího Těla a Krve na drážďanském Picím rohu Václava IV. nám pomáhá v řešení řady otázek. Kupříkladu je nyní dost pravděpodobné, že kaple měla půdorys osmihraté hvězdy, jak je ostatně zakreslena i na důvěryhodném Hergetově plánu Prahy, a nikoliv řeckého kříže.²⁵ Překvapujícím zjištěním je rovněž hradební zeď

²⁴ Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, Grundris der Kay. König. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter ... Leopold des II. (Archiv hlavního města Prahy, fond Sběrka map a plánů, sign. MAP P 1 B/1, krátce před 1791).

²⁵ Půdorys kříže zřejmě jako první navrhl Václav Mencl, avšak bez opory v pramenech (MENCL 1948, 166).

ve tvaru čtyřlístu (obr. 17C), neboť všechny dosavadní rekonstrukce předpokládaly, že ta reálná byla kruhová. Z rozměrů miniatury můžeme také se značně velkou opatrností aproximovat rozměry skutečné kaple, ovšem korigované předpokladem, že její vertikální dimenze mohly být poněkud nadsazené (obr. 20).

Zároveň však vyvstaly nové či staronové otázky: Kdo nechal pohár vyrobit? Koho označoval čtvrcený erb a podobizna ženy na medailonech? Měl roh nějaký vztah k bratrstvu Obruče s kladivem? Sloužil snad jako ceremoniální pohár při obřadech Václavova rytířského řádu Točenice? Zpodobňuje figura klečícího muže samotného Václava IV. ztotožněného s biblickým Šalomounem, stavitelem prvního jeruzalémského chrámu? A podaří se někdy ze středu Karlova náměstí odvrátit automobily i tramvaje a obnovit kapli Božího Těla a Krve alespoň symbolickou stavbou na jejich základech?

Na jedné z iniciál z Bible Václava IV. můžeme dnes spatřit bronzové „moře“ jeruzalémského Hospodinova domu vyobrazené v podobě kalicha, z něhož vyrůstá oktogonální věž, obklopená gotickými opěráky (obr. 21).²⁶ Okraj kalicha ve tvaru čtyřlístu nápadně připomíná hradební zeď kolem architektonické miniatury z Picího rohu Václava IV. Vodorovné trubky, chrlicí vodu, vyčnívající ze zdí opěráků z téže iniciály se nápadně podobají trubkám z fragmentárního zobrazení kaple Božího Těla a Krve na leptu Jana Balzera podle kresby Josepha Scottiho de Cassana z doby jen jedno desetiletí předcházející destrukci kaple (obr. 22). Je možné, že všechna tato zpodobnění vycházejí ze stejného inspiračního zdroje – idealizovaného Šalomounova Chrámu jako centra svatosti a spásy, které středověcí křesťané považovali za hlavní cíl svého pozemského života? Uvedené koincidence se mohou stát východiskem pro další, nanejvýš žádoucí výzkum.

PRAMENY

AMP MAP — Archiv hlavního města Prahy, fond Sbirka map a plánů, Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, Grundris der Kay. König. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter ... Leopold des II., sign. MAP P 1 B/1, krátce před 1791.

AUKP L-I — Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Listiny I (1358–1990), sign. I/16, Zakládací listina kaple Těla a Krve Páně, P. Marie a sv. Felixe a Adauka na Novém Městě pražském, 1. 4. 1382, Praha. Dostupné na <http://monasterium.net/mom/CZ-UKP/AUKP/sign_I%7C16/charter> [vid. 2017-09-21].

KK Inventar — Kunstkammer Dresden, Inventar 1640, Dritt zimmer II, fol. 117r; Inventar 1714, Cap VII. Trinck-geschirr von büffels-hörnern und dergleichen, [fol. 55v]/pag. 96.

KPMK — Knihovna pražské Metropolitní kapituly. Scriptum super Apocalypsim cum imaginibus, rukopis, sign. Cim 5. pap.

MZA A1 — Moravský zemský archiv v Brně, fond A1 Stavovské listiny 1212 (1310)–1847, listina datovaná 6. prosince 1394, sign. 13, inv. č. 244.

SOA Třeboň — Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Cizí statky Třeboň I, listina datovaná 6. září 1373, sign. II 163 1, inv. č. 297.

SOKa Jihlava — Státní okresní archiv v Jihlavě, fond Městská správa Jihlava do roku 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, Gelnhausenův kodex (kodex A) – právní kniha, inv. č. 17.

²⁶ Podle 2. Paralipomenon 4, 2–5 udělal Churam pro Hospodinův dům v Jeruzalémě z bronzu odlité okrouhlé „moře“ o průměru deseti loket, pět loket vysoké, jehož okraj byl vytvarován jako okraj poháru do rozkvetlého liliovitého květu. Pod okrajem je dokola vroubily ozdoby v podobě býků.

Obr. 21. Bronzové „moře“ jeruzalémského Hospodinova domu v podobě kalicha z Bible Václava IV., Praha, konec 14. století, malba na pergamentu (Österreichische Nationalbibliothek Wien, cod. 2761, fol. 39r; převzato z WENZELSBIBEL 1987).

Obr. 22. Joseph Antoine Scotti de Cassano, cca 1781: Ansicht eines theils des grossen Platzes des Viechmarckes bis zum Neustädter Rathaus – výřez z pohledu na Dobytčí trh. Opěrák kaple Božího Těla. Kolorovaný mědiryt, vydal Jan Jiří Balzer, Praha kol. 1781–1783 (Archiv hl. města Prahy, Sbirka grafiky, sign. G 169).

LITERATURA

- BACHMANN 1953 — Erich BACHMANN: Ein verschollener gotischer Zentralbau in Prag. In: Stifter-Jahrbuch III. H. Preidel (ed.), München 1953, 156–168.
- BECKOVSKÝ 1700 — Jan František BECKOVSKÝ: Poselkyně Starých Příběhův Českých, Aneb Kronyka Česká. Praha 1700.
- BENEŠOVSKÁ/OPAČÍČ 2011 — Klára BENEŠOVSKÁ / Zoë OPAČÍČ: Wenceslas IV and the Chapel of Corpus Christi in the New Town of Prague. In: Architecture, Liturgy and Identity. Liber Amicorum Paul Crossley. Zoë Opačič / Achim Timmermann (eds), Turnhout 2011, 157–175.
- COOPEROVÁ 1999 — Jean C. COOPEROVÁ: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Praha 1999.
- FRIND 1873 — Anton Ludwig FRIND (ed.): Scriptum super Apocalypsim cum imaginibus (Wenceslai Doctoris): Codex Bibliothecae Capituli Semper Fidelis Metropolitani Pragensis In solemnem memoriam anni jubilei ab erecto episcopatu Pragensi nongentesimi. Pragae 1873.
- HÁJEK Z LIBOČAN 1541 — Václav HÁJEK Z LIBOČAN: Kronyka Česká. Praha 1541 (přetisk 1819).
- HALAMA 2013 — Ota HALAMA: Osudy kaple Božího Těla po roce 1437. Staletá Praha 29, 2013/2, 39–49.
- HAMMERSCHMID 1723 — Joannes Florianus HAMMERSCHMID: Prodomus Glorae Pragenae, Continens Urbiorum Pragenarum Foundationes. Pragae 1723.
- HIRSCH/NOWACK 1904 — Emil G. HIRSCH / Wilhelm NOWACK: HEAD-DRESS. In: The Jewish Encyclopedia. Vol. VI. New York 1904, 292–294.
- HRDINA 2013 — Jan HRDINA: Kaple Božího Těla na Novém Městě pražském v době předhusitské – dvě drobné sondy. Staletá Praha 29, 2013/2, 21–38.
- LORENC 1973 — Vilém LORENC: Nové Město pražské. Praha 1973.
- MENCL 1948 — Václav MENCL: Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948.
- MUCP 1834 — Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis II (= Codex diplomaticus almae Carolo-Ferdinandae Universitatis Pragensis ... illustrans). Praha 1834, č. XIV, 262–265.
- PEKAŘ 1930 — Josef PEKAŘ: Žižka a jeho doba. Díl 3. Žižka vůdce revoluce. Praha 1930.
- PEŠEK 2004 — Jiří PEŠEK: Pohled na Prahu 11. 12. 1536 aneb falckrabí Ottheinricha cesta do Krakova a zase zpátky. Pražský sborník historický 33, 2004, 7–23.
- PODLISKA 2013 — Jaroslav PODLISKA: Příspěvek archeologie k poznání podoby kaple Božího Těla na Karlově náměstí v Praze. Staletá Praha 29, 2013/2, 2–20.
- PUTÍK 1993 — Alexandr PUTÍK: The Origin of the Symbols of the Prague Jewish Town. The Banner of the Old-New Synagogue. David's Shield and the „Swedish Hat“. Judaica Bohemiae 29, 1993/1–2, 4–37.
- ROYT/ŠEDINOVÁ 1998 — Jan ROYT / Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998.
- SEDLÁČEK 2001 — August SEDLÁČEK: Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty, sv. 2. Praha 2001.
- STANČÍK 2016 — Petr STANČÍK: Kaple Božího Těla a Krve a Bratrstvo obruče s kladivem. Horoměřice 2016.
- SYNDAM/KAPPEL/WEINHOLD 2016 — Dirk SYNDAM / Jutta KAPPEL / Ulrike WEINHOLD: Das Historische Grüne Gewölbe zu Dresden. Die barocke Schatzkammer. Dresden 2016.
- ŠMAHEL/BOBKOVÁ 2012 — František ŠMAHEL / Lenka BOBKOVÁ (eds): Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy. Praha 2012.
- TIMMERMANN 2007 — Achim TIMMERMANN: The Poor Sinners' Cross and the Pillory: Late Medieval Microarchitecture and Liturgies of Criminal Punishment. Umění/Art 5, 2007/2, 362–373.
- TOMEK 1873 — Václav Vladivoj TOMEK (ed.): Registra decimarum papalium: čili registra desátků papežských z diecezí Pražské. Z pojednání král. čes. spol. nauk VI. řady svazek 6. Praha 1873.
- WENZELSBIBEL 1982 — Die WENZELSBIBEL: Die vollständige Faksimile-Ausgabe und Dokumentation der Wenzelsbibel (Codices Vindobonenses 2759–2764), Band 2. Graz 1982.
- WENZELSBIBEL 1987 — Die WENZELSBIBEL: Die vollständige Faksimile-Ausgabe und Dokumentation der Wenzelsbibel (Codices Vindobonenses 2759–2764), Band 7. Graz 1987.
- WETTER 2006 — Evelin WETTER: heslo Trinkhorn. In: Sigismundus Rex et Imperator. Kunst und Kultur zur Sigismunds von Luxemburg (1387–1437). Katalog výstavy. Imre Takács (ed.), Mainz am Rhein 2006.
- ZIBRT 1892 — Čeněk ZIBRT: Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské. Praha 1892.

Autor děkuje za vstřícné zpřístupnění Picího rohu Václava IV. a pomoc při měření a fotografování, kterou mu poskytli Dipl.-Ing. Rainer Richter, vedoucí restaurování Grünes Gewölbe, a Dr. Ulrike Weinhold, kurátorka, Residenzschloss Dresden. Dále děkuje za laskavé zprostředkování, které zajistili Margitta Hensel, Steffen Retzlaff a Jana Sommerová. V neposlední řadě děkuje Mgr. Janu Hrdinovi, Ph. D., a prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi, Ph.D., DSc., za inspirativní konzultace.

Petr STANČÍK
soukromý badatel
ardor@seznam.cz